

обоснована роль поетического слова как средства стимулирования творческой активности младших школьников; обосновано использование дидактических особенностей поетического слова в обучении и воспитании. Изучены последние источники по обозначенной проблеме; охарактеризован понятийно-терминологический аппарат; выявлены части проблемы, которые недостаточно исследованы, проанализированы средства стимулирования учебной деятельности и систематизированы по характеру происхождения и характеру направления.

Ключевые слова: стимулирование, стимул, поэзия, поетическое слово.

Abstract. In the article the problem of the didactic foundation of the process of stimulation of creative activity of younger schoolchildren is highlighted; the role of a poetic word as a mean of stimulating of creative activity of younger schoolchildren is justified; the use of didactic features of poetic word in training and education is presented. It is identified the current sources of the investigated problem; conceptual and terminological apparatus of the investigated problem is characterized; non-investigated parts of the investigated problem are identified; the means of stimulation of learning activity are analyzed and they are systematized according to the character of origin and the character of direction.

The poetic word can be a teaching tool of stimulation of creative activity of younger schoolchildren, because educational process strengthens its emotionally, and deepens the aesthetic sense and needs of schoolchildren. Stimulus is regards as a tool, an instrument of the process of promoting, the positive, and rises the productive activity. External or internal means of education influence at a schoolchild and encourages him to act emotionally. Poetry is a means of artistic, psychological and activity-related nature.

Keywords: stimulation, stimulus, poetry, poetry word.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2016

Ю. В. Булавина

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті аналізується нормативно-правова база з питань організації правової освіти та виховання у загальноосвітніх навчальних закладах; розглядаються наукові напрацювання вітчизняних та зарубіжних вчених щодо досліджуваної проблеми; надаються результати моніторингового дослідження в загальноосвітніх школах Березнівського району Рівненської області щодо рівня обізнаності із законодавчою базою

з досліджуваної проблеми, існуючими у суспільстві проблемами, що впливають на формування девіантної поведінки неповнолітніх.

Ключові слова: правове виховання, нормативно-правова база, підростаюче покоління, моніторинг, загальноосвітні навчальні заклади.

Постановка проблеми. Соціально-економічні, політичні процеси, які відбуваються у вітчизняному суспільстві, призвели до загострення соціально-економічних, психолого-педагогічних чинників, які визначають деструктивну поведінку школярів. Зростає кількість дітей, схильних до правопорушень. Проблема правопорушень торкається усіх сфер соціального функціонування неповнолітніх і проявляється вербальною і фізичною агресивністю, негативним ставленням до оточуючих, нездатністю прогнозувати результати своєї поведінки. Серйозним дестабілізуючим чинником є конфлікти у системі «учень-учень», «учень-учитель», «учень-батьки», «батьки-вчителі».

В умовах сучасних трансформаційних процесів в Україні спостерігається тенденція до загострення соціально-економічних, психолого-педагогічних та медико-біологічних факторів, які детермінують деструктивну поведінку школярів. Зростає кількість дітей з порушенням норм поведінки та тих, які відносяться до «групи ризику» і долучаються до раннього алкоголізму, наркоманії, проституції, ВІЛ-інфікованості, збільшується питома вага протиправної, агресивної та аутоагресивної поведінки підлітків під впливом алкогольного та наркоманійного сп'яніння.

Аналіз останніх досліджень з проблеми засвідчив, що вивчення різних аспектів правоосвітньої діяльності здійснювалось багатьма сучасними вченими. Проблема профілактики девіантної поведінки неповнолітніх розроблялась у дослідженнях І. Козубовської, В. Оржеховської, В. Татенка, В. Терещенко, Т. Титаренко, Т. Федорченко. Соціально-педагогічні причини виникнення асоціальної поведінки неповнолітніх розглядали у свої наукових дослідженнях Е. Костяшкін, В. Оржеховська; психологічну специфіку правопорушень неповнолітніх досліджували С. Белічева, В. Ковальов; шляхи і засоби попередження асоціальної поведінки учнів – В. Баженов, Л. Кондрашова. Формуванню життєвої компетентності учнів присвячені дослідження І. Єрмакова, О. Кононко, Д. Пузікова, Д. Сохань. Дані наукових досліджень Л. Дзюбко, Н. Онищенко, Г. Товканець, Б. Чердрецької доводять необхідність здійснення правоосвітньої діяльності щодо превенції негативних проявів у поведінці дітей шкільного віку.

Мета статті – проаналізувати результати останніх наукових досліджень із досліджуваної проблеми, виокремити сутність нормативно-правової бази з зазначеного питання; окреслити шляхи організації правоосвітньої діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правове виховання, «...виховання у дітей і молоді поваги до Конституції, законів України, національної символіки, глибокого усвідомлення взаємозв'язку між діями

свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю» займає місце у становленні громадянина.

Важливість правового виховання молоді визначена в низці документів, зокрема Конституції України, Законах України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Концепції правового виховання, Національній доктрині розвитку освіти, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні, Національній програмі профілактики СНІДу та наркоманії, Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації», Указах Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя», «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян» та інших нормативно-правових документах освітньої галузі, Програми правової освіти населення України, «Комплексної Програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки», «Державної Програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки», наказу Міністерства освіти і науки України № 631 від 23.08.2006 року «Про вжиття вичерпних заходів, спрямованих на дотримання законодавства, щодо захисту прав неповнолітніх», Концепції Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на 2006-2016 роки», «Програми національного виховання учнівської молоді Рівненщини на 2008-2020 роки».

У Законі України «Про загальну середню освіту» вказується на необхідність виховання в учнів почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина [3]. У Національній доктрині розвитку освіти поставлено завдання трансформувати національну систему освіти як головну ланку формування громадянина, забезпечити пріоритетний розвиток людини, її здібностей і обдарувань, збереження і зміцнення фізичного й психічного здоров'я, дотримання принципу превентивності у навчально-виховному процесі.

У «Програмі національного виховання учнівської молоді Рівненщини» визначено, що головною особливістю сучасного виховання є формування в учнівської молоді ціннісного ставлення, ґрунтованого на сукупності ціннісно-значущих якостей особистості, які характеризують її ставлення до світу та соціуму. Сутність цього процесу складає сприйняття дитиною світу, його реалій, явищ чи об'єктів, розуміння їх внутрішньої суті, місця та призначення в житті людини [7]. Таке ставлення формується в процесі його проживання, соціально цінної діяльності.

Вітчизняні дослідники даної проблеми М. Козюбра, В. Оксамитний, П. Рабінович у правовому вихованні розрізняють основну (головну) і додаткову; кінцеву і проміжну, загальну і часткову (спеціальну, специфічну); віддалену, ближню, безпосередню та іншу мету. Однак, на їх думку, правовому вихованню притаманна єдність мети, в межах якої кожна із них має свої особливості і специфічні ознаки, що по-різному

здійснюються. В. Головченко, Г. Неліп, М. Неліпа вважають, що мету правового виховання можна класифікувати за різними критеріями: терміном, обсягом (загальна, конкретна, стратегічна); часом (ближча, довготривала, перспективна); змістом (освітня, профілактична, агітаційна) [10].

На думку О. Скакун, механізм правового виховання в духовному внутрішньому зрізі (правовиховний процес особистості) може охоплювати такі стадії: накопичення правових знань, правової інформації; перетворення накопиченої інформації на правові переконання, звички правомірної поведінки; готовність діяти, керуючись цими переконаннями, тобто чинити правомірно, відповідно до закону [9].

Як зазначається в «Педагогічному словнику» С. Гончаренка, «Правове виховання – цілеспрямована, організована, послідовна, систематична та системна діяльність з боку держави, її органів, установ та організацій, інших учасників правовиховної діяльності з метою формування у особи належного рівня правової свідомості та правової культури, законслухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності» [1].

У теорії і методиці правового виховання було запропоновано «виділення трьохрівневої ієрархії мети в діяльності, що спрямована на формування комплексу специфічних якостей особистості в правовій сфері життєдіяльності, зокрема: системи правових знань (найближча мета); правового переконання (проміжна мета); мотивів і звичок, правомірної, соціально-активної поведінки (кінцева мета)» [8].

Отже, мета правового виховання – це його основний складник, який об'єднує елементи, що беруть участь у правовиховному процесі, в єдину нероздільну систему і полягає в бажанні досягти необхідного результату правовиховної діяльності [2]. Тому метою правового виховання є: формування необхідного рівня правової свідомості, правової та професійної культури і підготовки; виховання законслухняності, правомірної поведінки, а також соціально-правової активності; прищеплення особі любові та поваги до Батьківщини, бажання та готовність розбудувати українську державу; становлення всебічно і гармонійно розвиненої особистості; профілактика причин, наслідків і явищ правового нігілізму серед населення.

Мету правового виховання диференціюють за такими напрямками:

1) освітній – набуття необхідного рівня правових знань про положення, норми і принципи Конституції України, законодавство держави та галузі права, правові норми та приписи, норми, що містяться в статутах, наказах, настановах, інших нормативних документах, які регламентують їх діяльність;

2) виховний – полягає у прищепленні поважного ставлення до положень, норм та принципів Конституції України, законодавства держави, норм права та інших соціальних норм, правових приписів, статутів, наказів, настанов, нормативних документів і свідомому, добросовісному, беззаперечному їх виконанні;

3) практичний – відображає вміння застосовувати вказані правові знання у практичній діяльності, тобто чітко орієнтуватися в законодавстві, вміти знаходити та використовувати необхідні правові норми та приписи, надані їм законом права та виконувати покладені на них обов'язки, реалізовувати в межах наданих повноважень завдання та функції держави [2].

Отже, правове виховання має на меті формування належного рівня правової свідомості та правової культури, законослухняності, правомірної поведінки, а також соціально-правової активності, а в підсумку – формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Відповідно, завданнями правового виховання є отримання правових знань, які є основою правових поглядів, уявлень, переконань, визначають спрямованість та установки поведінки. Правові знання дають змогу особі сформулювати правильні правові переконання, правове мислення, правові установки, які не суперечать закону і допомагають обрати відповідний варіант поведінки [5].

Одним із завдань, яке потребує першочергового розв'язання, є формування правових почуттів, які б, впливаючи на свідомість та поведінку суб'єктів, допомагали обрати правильний варіант поведінки в ситуації, що потребує правового врегулювання. До них належать: вибір мети, що не суперечить нормам права; досягнення її законним шляхом із використанням прогресивних сучасних засобів; запобігання порушення норм права, профілактика причин і наслідків їх виникнення; свідоме негативне ставлення до порушників цих норм; відповідальність за прийняті рішення тощо.

Правові почуття сприяють правильному подоланню внутрішніх суперечностей духовного світу особистості; психологічному ставленню особистості до правових явищ і їх наслідків; формуванню мотивів правомірної поведінки, емоційних форм саморегуляції, здатності до самооцінки вчинків і дій, емоційних компонентів ціннісної поведінки [10].

Як засвідчують результати виховної діяльності більшості шкіл, існує реальна можливість попередження девіантної поведінки школярів. Умови навчання і виховання в школі залежить від багатьох соціальних умов і суб'єктивних факторів. Розрізненість профілактичних дій призводить до того, що в школі авторитарно розбираються з учнями із девіантною поведінкою без постановки мети і вибору завдань з оволодіння критичними ситуаціями ризику. Звідси випливає, що центром соціально-профілактичної роботи в мікрорайоні має бути школа. Тільки через школу потрібно проводити профілактико-корекційну роботу, вирішення проблемних ситуацій життєдіяльності школярів, організації системи профілактики девіантної поведінки.

Результати моніторингового дослідження в загальноосвітніх школах Березнівського району Рівненської області, зокрема Городищенського та Яцьковицького ЗНЗ I-III ступенів, засвідчили, що більшість учасників дослідження обізнані із законодавчими актами щодо захисту прав дітей; прагнуть поглиблювати свої знання з цього питання і

знають, куди потрібно звертатися в разі порушення своїх прав. Загалом учні визнають верховенство права і є законослухняними громадянами, навчаються відстоювати власні права, але недостатньо поінформовані про роботу дитячих або молодіжних організацій, шкільних органів самоврядування; найнезахищенішими в нашому суспільстві є бездоглядні й безпритульні діти, їхні права порушуються найчастіше. Серед прав дітей найчастіше порушується право на якісну медичну допомогу, права учнів у загальноосвітньому навчальному закладі порушуються рідше; у школі систематично проводиться профілактична робота з питань прав людини. Це бесіди з учнями та їхніми батьками, виставки учнівських плакатів, газет, зустрічі з представниками правоохоронних органів, дні та тижні правових знань, ознайомлення з видами відповідальності за правопорушення, лекції та семінари з роз'яснення чинного законодавства України, виставки книжок і періодичних видань, перегляд та обговорення кінофільмів із правової тематики, юридичні консультації тощо.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасне правове виховання сьогодні – це не контроль за свідомістю особи, не формування соціально-апологетичного пристосування, а педагогічна та соціально-правова допомога людині в розвитку її творчої індивідуальності, почуття людської гідності, розуміння ролі права, як засобу забезпечення її законних інтересів.

Сьогодні вимагає, щоб виховний вплив держави, усіх виховних інститутів, враховуючи інтереси особистості та суспільства, спрямовувався на профілактику негативних проявів поведінки дітей та учнівської молоді, на допомогу та їх захист, вироблення імунітету до негативних впливів соціального середовища. При цьому має забезпечуватися система заходів економічного, правового, психолого-педагогічного, соціально-методичного, інформаційно-освітнього характеру, спрямована на формування позитивних соціальних настанов, запобігання вживанню наркотичних речовин, різних проявів деструктивної поведінки, відвернення суїцидів та формування навичок здорового способу життя, культури статевих стосунків.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. С. У. Гончаренко. – 2-е вид., доповн. й виправл. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Закон України «Про виховання дітей та молоді // Світ виховання. – 2004, № 4 (5). – С. 6.
3. Закон України «Про загальну середню освіту» // Світ виховання. – 2002, № 2 (3) – С. 3–7.
4. Іванець І. О. Формування правової культури серед учнівської молоді / І. О. Іванець // Позакласний час. – 2006. – № 5–6. – С. 73–74.
5. Івашина Ю. О. Форми і методи правовиховної роботи / Ю. О. Івашина, І. І. Ліпінський // Виховна робота в школі. – 2005. – № 11. – С. 17–27.

6. Котюк В. М. Проблеми превентивного виховання неповнолітніх у сучасних умовах / В. М. Котюк // Світ виховання. – 2008. – № 2. – С. 13–15.
7. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді // Світ виховання. – 2004. – № 4 (5). – С. 7–30.
8. Орієнтовна Програма національного виховання учнівської молоді Рівненщини / Упор. Н. Гавриш / Методичні вісники. Вип. 1–3. – Рівне : РОІППО, 2008.
9. Скакун О. І. Превентивний підхід до організації педагогічного процесу в умовах загальноосвітньої школи / О. І. Скакун // Виховна робота в школі. – 2009. – № 1. – С. 2–7.
10. Профілактика злочинності і проявів насилля серед неповнолітніх у законодавстві та практиці зарубіжних країн: Збірка довідкових матеріалів / Упоряд. В. С. Москаленко; За ред. Б. М. Жебровського. – К. : Вид-во Європейського університету, 2007. – 106 с.
11. Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» від 18.10.2001 р. № 992/2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gov.ua/index.php/ua/component/search>

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Honcharenko S.U. Ukrainsky pedahohchnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary] / S. U. Honcharenko. – 2-e vyd., dopovn. i vypravl. – Rivne: Volynski oberehy, 2011. – 552 p. (in Ukrainian)
2. Zakon Ukrainy “Pro vykhovannya ditey ta molodi” [The Law of Ukraine “On the education of children and youth”] // Svit vykhovannya. – 2004, №4 (5) – 6s. (in Ukrainian)
3. Zakon Ukrainy “Pro zahalnu serednyu osvity” [The law of Ukraine “On the general secondary education”] // Svit vykhovannya. – 2002, №2 (3) – P. 3-7 (in Ukrainian)
4. Ivanets I.O. Formuvannya pravovoi kultury sered uchnivskoi molodi / I. O. Ivanets [Forming legal culture among schoolchildren] // Pozaklasnyi chas. – 2006/ - №5-6. – P. 73-74 (in Ukrainian)
5. Ivashyna Yu.O. Formy i metody pravovoykhovnoyi roboty [Forms and methods of legal educational work] / Yu. I.Ivashyna, I.I.Lipinskyi // Vykhovna robota v shkoli – 2005, - №1. P.17-27 (in Ukrainian)
6. Kotyuk V.M. Problemy preventyvnoho vykhovannya nepovnlitnikh u suchasnykh umovakh [Problems of prevent education of minors in modern cocncediotions] // Svit vykhovannya. – 2008, №2. – P. 13-15 (in Ukrainian)
7. Natsionalna prohrama vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi [National programme for education of children and studying youth] // Svit vykhovannya. – 2004, №4(5) – 7-30 p. (in Ukrainian)
8. Orientovna prohrama natsionalnoho vykhovannya ucnivskoyi molodi Rivnenshchyny [Indicative programme national education for studying youth of Rivne region / upor. Havrysh N./ Metoduchni visnyky. Vyp.1-3. – Rivne : ROIPPO – 2008. – 30 p. (in Ukrainian)

9. Skakun O.I. Preventyvny pidhid do orhanizatsii pedahohichnoho protsesu v umovakh zahalnoosvitnoi shkoly [Preventive approach to the organization of pedagogical process in secondary schools] / O.I.Sklakun // Vykhovna robota v shkoli. – 2009. - №1. P. 2-7 (in Ukrainian)
10. Profilaktyka zlochunosti i proyaviv nasyllya sered nepovnlitnakh u zakonodavstvi u zakonodavstvi ta praktytsi zarubizhnykh krayin : Zbirka dovidkovykh materialiv [Prevention of crime and violence among minors in law and practice of foreign countries: Collection of reference materials] / uporyad. V. S. Moskalenko; za red. B.M. Zhebrovskoho. – K.: Vyd.-vo Yevropeyskoho universytetu, 2007. – 106 p. (in Ukrainian)
11. Ukaz Prezidenta Ukrainy “Pro Natsionalnu prohrammu pravovoyi osvitu naseleण्या” dated 18.10.2001. № 992/2001 [On National program of legal education of the population”] Rezhum dostup: <http://gov.ua/index.php/ua/component/search>. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье анализируется нормативно-правовая база организации правового образования и воспитания в общеобразовательных учебных заведениях; рассматриваются научные труды отечественных и зарубежных ученых по исследуемой проблеме; представлены результаты мониторингового исследования относительно уровня владения законодательными документами, существующими в обществе проблемами, влияющими на формирование девиантного поведения несовершеннолетних.

Ключевые слова: правовое воспитание, законодательные документы, подрастающее поколение, мониторинг, общеобразовательные учебные заведения.

Abstract. The article is devoted to the problem of analyzing legislative documents which are devoted to the problem of the law education in general secondary schools. Legal education is aimed at developing a proper level of legal consciousness and legal culture, law-abiding, lawful behavior, and socio-legal activity, and ultimately the formation of comprehensively and harmoniously developed personality. The mechanism of legal education in spiritual domestic cut (the law process of personality) covers the following stages: the accumulation of legal knowledge, legal information; converting the stored information in legal beliefs, habits of lawful behavior; the willingness to act in accordance with these beliefs, that is, to act lawfully, in accordance with the law.

It is given the analyze of the scientific works of Ukrainian and foreign science from the investigated problem; the results of the monitoring investigations in some schools of Berezne district Rivne region to know if respondents know the contents of some legislative documents, some problems which influence on the forming of deviant behavior of pupils are considered.

Key words: law education, legislative documents, the rising generation, general secondary schools.